

Nyakas Levente

A BBC alapító okiratának felülvizsgálata

Budapest, 2006. október, 3. szám

ISSN 1788-134X
ISBN 963-420-891-6
ISBN 978-963-420-891-4

Kiadja az Alkalmazott Kommunikációtudományi Intézet
Budapest, 1021 Hűvösvölgyi út 95.
Felelős Kiadó: Nahimi Péter igazgató
Borítóterv: Czakó Zsolt
Nyomdai munkák
Műegyetemi Kiadó
Felelős vezető: Wintermantel Zsolt
www.kiado.bme.hu

Tartalomjegyzék

Bevezető.....	4
Közszolgálat és piac.....	5
A közérték dokumentum	7
Közszolgálat a digitális világban	10
Verseny és minőség.....	15
Zöld Könyv a BBC jövőjéről	16
A közérték teszt – javaslat a közszolgálati teljesítményértékelésre	22
A BBC Világszolgálat jövője.....	24
A Lordok Házának jelentése	26
Fehér Könyv a BBC jövőjéről	28

Bevezető

A kiadvány az Alkalmazott Kommunikációtudományi Intézet keretében 2003 végétől végzett és azt követően folyamatosan publikált nemzetközi összehasonlító médiajogi elemzéseken alapul.¹ Az említett elemzések többek között végigkövették a BBC Királyi Alapító okiratának felülvizsgálatát is,² mely felülvizsgálat 2003 legvégén indult és 2006 tavaszára zárult le. A felülvizsgálat teljes egészében pedig a BBC további tíz évre szóló alapító okiratának elfogadásával zárul le, ez 2006 végére várható.

A BBC alapító okiratának felülvizsgálata több szempontból is különleges jelentőséggel bír. Egyrészt azért, mert a BBC-t a világban a közszolgálati műsorszolgáltatás mintaintézményének tekintik, éppen ezért az intézményrendszerét és jövőjét érintő kérdések, intézkedések és változások mindig az érdeklődés homlokterébe tartoznak, és egyben meghatározzák a közszolgáltatás tartalmát és magához a közszolgálati modellhez való viszonyulást. Másrészt a jelenlegi alapító okirat felülvizsgálatnak különös jelentőséget ad az a tény, hogy egybeesik a digitális átállás időszakával, vagy más oldalról közelítve az audiovizuális piac liberalizációjával, mely folyamat az 1980-as években indult meg, és jelenleg ennek kiteljesedését érzékelhetjük. Utóbbit folyamatokra azért kell különösen hangsúlyt helyezni, mivel a teljesen új megvilágításba helyezték a hagyományos európai duális médiamodellt és benne a közszolgálati műsorszolgáltatást, illetőleg annak szerepét és jövőjét egy liberalizált – az állami beavatkozást minimumra szorító – és digitális audiovizuális piacon. Ezek a folyamatok jól nyomon követhetők a BBC alapító okiratáról folytatott vitában, aminek az a tétje, hogy miként lehet egy, a brit nemzeti öntudattal erősen egybefortt és a közszolgálati műsorszolgáltatás etalonintézményét modernizálni és elhelyezni egy új audiovizuális környezetben. három évig tartó felülvizsgálat alapvetően három főbb szakaszra oszlik, ebből az első kettőt konzultációs szakasznak is mondja a szakirodalom.

1. Az első szakasz főként a felülvizsgálat alapját képező megfelelő információk megszerzésére irányult: közmeghallgatás, kutatások indítása és már lezárult kutatások eredményeinek összegyűjtése, illetőleg olyan szemináriumok tartása, amelyeken a konzultáció során fölmerült főbb témaköröket vitatták meg a szakértőkkel, az érintettekkel illetőleg a közönséggel.

2. A második szakaszban az abban résztvevő szereplők (kormányzat, BBC) részéről megszülettek azok a stratégiai dokumentumok, amelyek vázolták a BBC jövőjével kapcsolatos – számos ponton eltérő és sok ponton egyező – elképzeléseket. Ezt a szakaszt az ún. Zöld Könyv (Green Paper) zárta, amelyben a felülvizsgálatért felelős kormányzat az addig rendelkezésre álló információk figyelembevételével vázolta elképzeléseit, ez a dokumentum szolgáltatta a további vita alapját.

3. A felülvizsgálat harmadik fázisa lényegében a megvitattott Zöld Könyv alapján készült javaslat, azaz a Fehér Könyv megszületését és annak elfogadási procedúráját foglalja magában – ez utóbbi 2006

¹ megtalálhatóak: <http://www.akti.hu/periodika/index.html>

² BBC Charter Review forrás: <http://www.bbccharterreview.org.uk/>

végén várható.

Ez az AKTI-füzet ennek a három felülvizsgálati szakasznak adja kronologikus összefoglalását, bemutatva a felülvizsgálat során keletkezett jelentősebb szakmai dokumentumok tartalmát, rámutatva az azokból következő főbb összefüggésekre.

Közszolgálat és piac

A BBC-t érintő felülvizsgálat első szakasza egyik meghatározó dokumentuma az új brit szabályozhatóságnak, az *Ofcom*-nak a 2004 április végén nyilvánosságra hozott „Közszolgálati jelentés”-e a brit közszolgálati televíziózásról.

Ugyanis az Ofcom – törvényi kötelezettség alapján – szintén egy felülvizsgálati eljárást folytatott le az egész brit közszolgálati rendszer tekintetében, ennek eredményei beépültek a BBC alapító-okiratának felülvizsgálati eljárásába. A Közszolgálati jelentés széleskörű nézői véleményeken – beleértve a brit tévénezők körében végzett nagyszabású, országos közvélemény-kutatást is – konzultációkon, - amelyeket a műsorszolgáltatás szakembereivel folytatott az Ofcom -, valamint a nagy csatornák elmúlt ötévi műsorainak és nézői szokásainak trendjeit átfogó adatokon alapul.

A 2003-as brit Kommunikációs törvény támasztotta követelménynek megfelelően az Ofcom által végzett felülvizsgálat a főbb, földi sugárzású csatornák – BBC1, BBC2, ITV1 Channel 4 és 5 – hatékonyságát vizsgálja közszolgálati kötelezettségeik teljesítése szempontjából. A Közszolgálati jelentésének elsődleges megállapítása, hogy a főbb, földi sugárzású csatornák adásai részben felelnek meg a Kommunikációs törvény követelményeinek.

Ed Richards, az Ofcom értékelésének vezetője a következőket mondta: *„A nézők világosan kifejezésre juttatták, hogy fontos a közszolgálati televíziózás. Ugyanakkor vannak valós problémák, amelyeket le kell győzni, mind most, mind a jövőben. A közszolgálati műsorszolgáltatás csak akkor lesz fenntartható, ha érdekes és népszerű műsorokat produkál, és jelentős számú közönséghez jut el a digitális korban.”* A Közszolgálati jelentésében javaslatokat tesz a közszolgálati műsorszolgáltatás közeljövőbeni fenntartására és megerősítésére valamint a teljesen digitális világba való átmenetre.

Az Ofcom azzal számol hosszabb távon, hogy amint Nagy-Britannia egy teljesen digitális világ részévé válik, a fogyasztóknak sokkal nagyobb választékhoz lesz hozzájutása, így a nagy földi televíziós csatornák nézettsége, s a közszolgálaté is valószínűleg tovább fog esni.

A Közszolgálati jelentés megállapította, hogy a közszolgálati televíziózás közpénzekből való finanszírozása hosszú távon csak akkor lesz fenntartható, ha olyan műsorokat sugároz, amelyek jelentős számú nézőt vonzanak. Steven Carter, az Ofcom vezérigazgatója kijelentette: *„Ez a felülvizsgálat világossá teszi, hogy országunkban a televíziózás virágzik és változik. Mind nekünk, mind a műsorszolgáltatóknak fel kell készítenünk közszolgálati műsorszolgáltatásunkat a digitális jövőre”.*

Az Ofcom tehát egy piacvezérelt és digitális környezetbe helyezett közszolgálati modellel számol első közszolgálati tárgyú jelentésében, és ezt az elképzelését a digitális átállásról szóló jelentésében is hangsúlyosan képviseli. Ez azt jelenti, hogy az Ofcom a közszolgálati műsorszolgáltatást ki akarja vezetni a médiapiacra, azaz versenyhelyzetbe kívánja hozni a kereskedelmi műsorszolgáltatással és egyéb más szolgáltatásokkal. Ez az elképzelés például szöges ellentéte az eredeti svájci médiatörvény-módosítási javaslatnak, amely az egymástól élesen elhatárolt kereskedelmi és közszolgálati műsorszolgáltatási modellel számol és éppen a verseny kiiktatására törekszik.

Az Ofcom a digitális átállási jelentésében is a versenyt támogató elképzelések fedezhetők fel; a jelentés arról is beszél, hogy a digitális környezetben kialakul egy jól és ésszerűen működő műsorszolgáltatási piac, amelyben a műsorszolgáltatókat hagyják, hogy sokkal hatékonyabban versenyezzenek a nézőkért és a hirdetőkért, és amelynek működésébe korlátozottabb lesz a kormányzati beavatkozás. Az Ofcom a közszolgálati műsorszolgáltatásra vonatkozó felülvizsgálati eljárásában ezekre az elvekre alaposabban visszatér, és valóban, a közszolgálat piaci szereplése meg is jelenik a Közszolgálati jelentésében.

A Közszolgálati jelentés további megállapításai és következtetései is egyértelműen a versenyt támogatják. A Digitális jelentés a közszolgálati műsorszolgáltatásban közzétett tartalmakkal szemben az attraktivitás követelményét támasztja azzal, hogy a nézettséghez köti közpénzekből történő jövőbeni finanszírozását. Ez talán az egyik leglényegesebb pontja a Közszolgálati jelentésnek, hiszen a BBC jelenlegi törekvése éppen ezzel a rendszerrel kíván szakítani, egyértelmű, hogy az ún. „közérték” fogalma mögött valójában a közszolgálati és a kereskedelmi tartalmak (szolgáltatások) közötti konkurencia kiiktatásának igénye húzódik meg.

Az Ofcomnak az előzőekben vázolt elgondolásába beleillik az a javaslata is, hogy a műsorszolgáltatásra szánt közpénzekhez nemcsak a közszolgálat férne hozzá, hanem a privát szféra is, s a közöttük kialakuló verseny a pénzek minél hatékonyabb felhasználásához vezetne. Az utóbbi gondolat, amely természetesen szöges ellentéte a svájci koncepció hasonló tárgyú rendelkezésének, felidézhet egy, a konvergencia tárgyában keletkezett meghatározó uniós dokumentumot, az 1997. decemberében született ún. Konvergenciáról szóló Zöld Könyvet. Az Ofcom a közszolgálati és a kereskedelmi műsorszolgáltatás viszonyának meghatározására irányuló koncepciójában ugyanis visszatükröződnek a Zöld Könyv hasonló tárgyban tett szabályozási javaslatai. Az idézett dokumentum a közszolgálati és a kereskedelmi műsorszolgáltatás számára egy koherens szabályozási keret felállítását javasolja, felváltva a hagyományos duális médiamodell szabályozási keretét, amelyben a közfeladatok felvállalására és ellátására pályázhatnak a tradicionális szabályozás szempontjából szektoron kívüli szervezetek is. A BBC – és tágabb értelemben a közszolgálat – kitérés lehetőségeinek szempontjából ezért döntő jelentőségűnek bizonyul, hogy miként tudja magát pozicionálni a konvergencia által kínált új szolgáltatások piacán, így az online piacon. Érthető, hogy a magánszektor

ennek elébe kíván menni, így ezen a területen is a közfeladatok és közpénzek megosztását kívánja elérni.

A közérték dokumentum

A BBC alapító okirata felülvizsgálata első szakaszában bocsátotta ki maga a BBC saját jövőjéről alkotott elképzelésit tartalmazó stratégiai dokumentumát, melynek kulcsfogalma a közérték. A BBC 2004. júniusának végén hozta nyilvánosságra a jövőjére vonatkozó elképzeléseit *A Közérték Építése: a BBC megújítása a digitális világban* címmel.

A Közérték dokumentum szerint az Egyesült Királyságban mindenkinek azonos hozzáférést kell biztosítani az igény szerinti (on-demand), a hordozható (portable) és a személyre szabott digitális szolgáltatásokhoz, ami a közönség és a műsorszolgáltató között átalakítja a kapcsolatot, és a nézőket helyi, országos szinten és világszerte összeköti.

A BBC akkori elnöke, Michael Grade és a főigazgatója, Mark Thompson világosan leírták a változás menetét, kiemelve a BBC jövőbeli értékét és szerepét, ami a következő évtizedben életre hív egy modern, változatos és teljesen digitalizált Angliát. A BBC a Közérték dokumentummal saját alapító okiratának megújításról szóló minisztériumi konzultációhoz és vitához kívánt hozzájárulni. A kiadvány 9 pontos kiáltványt és akciótervet fogalmaz meg arra, hogyan veheti át a BBC a vezetést egy teljesen digitalizált Nagy-Britanniában, biztosítva azt, hogy senki se maradjon ki a digitális forradalom második szakaszából. Míg a teljesen digitalizált Nagy-Britanniához az első lépést a platformok építése és a megengedhetőbb árú digitális technológiákhoz való jobb hozzáférés jelenti, a második lépés hozzáférést engedne a kreatív lehetőségekhez és a köz- és magánértékhez.

A BBC kiáltványa kimondja, hogy a szélessáv jelenti a kulcsot, ami a BBC gazdag tartalmát igazi közkinccsé teszi. Mark Thompson, a BBC főigazgatója a következőképpen összegezte a BBC misszióját: *"Nagyon várunk egy olyan jövőt, ahol a tömegek férnek hozzá a digitális tartalom értékes tárházához, ami médián és platformokon átívelő, az idővel fejlődő és gazdagodó értéktár, amit a köz birtokol, és szabadon használ mindörökké. Amelyben a hagyományos műsorszolgáltatótól a fogyasztóig tartó egyirányú út egy igazi kreatív párbeszédé fejlődik, amelyben a tömegek nem passzív hallgatóságot jelentenek, hanem aktív résztvevők. Az analógról digitális televíziózásra való átállás nem az egyedüli része ennek a digitális átalakulásnak: a digitális Britannia megalkotása több mint egy egyszerű változás a műsorszolgáltatás technológiájában. Ha a digitális forradalom második szakasza teljes mértékben megvalósul, átalakítja minden ember életét az Egyesült Királyságban."*

A Grade és Thompson által körvonalazott további tervek és intézkedések között szerepel az analógról való átállás elérése 2012-re, a vezetés megreformálása, a korábbinál nagyobb objektivitás, a szigor és az átláthatóság bevezetése, az alkotó ambíció fontosabbá, a BBC nyitottabbá és kevésbé védekezővé tétele, a meghatározó pénzmozgás és döntéshozatal átirányítása Londonból az egész Egyesült Királyságra.

A kilenc pontos kiáltvány a következőket tartalmazza:

1. a digitális Britannia kiépítése;
2. a közértéket építő műsorok és szolgáltatások, amelyek a következőket foglalják magukban: aktív és jól tájékozott állampolgárok, a brit kultúra és kreativitás, a tanulásban lejátszódó forradalom, az összekapcsolt közösségek és az Egyesült Királyság „hangjának” egész világot érintő kiépítése;
3. a közérték új vizsgálata;
4. megfelelő lépték és mozgástér – már vizsgálatok folynak annak megállapítására, hogy a BBC szolgáltatásai mennyire széleskörűek, továbbá a gyártási alap mélységéről és vertikális integrációjáról, a felszerelési igényekről és a kereskedelmi tevékenységről;
5. a partneri viszony új megközelítése;
6. befektetések és munkahelyek áthelyezése Londonból egész Britannia területére, hogy a teljes Egyesült Királyság életét és véleményét tükrözzék;
7. nyitottabb BBC – minden tett középpontjába a nézőket-hallgatókat tenni;
8. önszegélyezés és korszerűsített előfizetési díj;
9. a BBC irányításának megreformálása.

Összegezve tehát a BBC az ún. közérték elve mentén kívánja jövőre irányuló stratégiáját megfogalmazni és próbál egyben válaszolni úgy a kormányzat, mint a piac felől érkező, a változtatást követelő erőteljes nyomásra. A BBC a digitális környezethez alkalmazkodó közszolgálati intézmény identitásának valamint tételezett identitása legitimációjának kiindulópontját egy általános, új alkotmányosnak mondható jogosultságban ragadja meg: Nagy-Britanniában mindenkinek ugyanolyan joga van a digitális szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáféréshez.

Ez lényeges fordulatnak tekinthető, hiszen ha ugyanígy egy elvben akarnánk összefoglalni a közszolgálati műsorszolgáltatás eddig elfogadott alkotmányos alaptézisét, akkor azt úgy fogalmazhatnánk meg: az állannak biztosítani kell minden polgára számára az informálódáshoz való jogot oly módon, hogy önállóan, szabadon tudjon véleményt formálni – azaz az alanyi jogon járó információkhoz való szabad hozzáférés joga helyébe a digitális szolgáltatásokhoz való hozzáférés kerül a BBC stratégiai munkájában.

Ebből következően a Közérték dokumentum azt kívánja bizonyítani, hogy ennek az alapjogosultságnak a biztosítására a legalkalmasabb intézmény a BBC. Ez több következtetésre is vezethet minket. Egyrészt arról arra, hogy minden digitális szolgáltatással, melyet az említett jogosultság alapján minden brit részére biztosítani kell, azzal a BBC-nek rendelkeznie kell, hogy el tudja látni a Közérték dokumentum által tételezett „alapjogból” származó feladatát. Ez egyben tekinthető a BBC

válaszának azokra a támadásokra, melyek a különböző digitális szolgáltatásai ellen indítottak a piaci szereplők, gondolhatunk itt a legérzékenyebb területre: az online szolgáltatásra. Másrészt a közszolgálati szerep ilyen irányú átértelmezése a közérték fogalmának mentén segít továbbvinni a BBC eddigi identitását, melynek lényege: a BBC értékkeremtő és egyben megismételhetetlen, egyedülálló nemzeti és nemzetközileg is elismert érték, röviden: etalon. Többek között ezt fejezi ki az a „kulturális nagyköveti” szerep, melyet a világban kíván felvállalni a brit kultúra globális terjesztőjeként, illetve külföldi kulturális értékeknek a brit polgárokkal történő megismertetőjeként. A Közérték dokumentum szerzői ugyanakkor annál körültekintőbbek voltak, minthogy elhiggyék: a brit kultúra letéteményesének és a magas minőségi kultúra képviselőjének szerepköre önmagában elegendő érv lehet BBC megerősítésére, alapító okiratának vitájában. Tisztában voltak azzal, hogy az „önmagában való érték” nem védhető meg az átalakult, a kereskedelmi szolgáltatásoknak kedvező audiovizuális környezetben. A BBC az érték fogalmához hozzákapcsolta a „köz” (public) fogalmát, mellyel programjának legitimitását kívánja biztosítani. A BBC által felhalmozott érték tár ui. nem a BBC-é, hanem a közönségé. A „köz” szónak, a köztulajdon fogalomára utaló beillesztése a kulcs a BBC által nyújtani kívánt, az értékes tartalmakhoz³ való hozzáférést biztosító szolgáltatása ingyenességének indokolhatóságához. Ezzel kivédhetővé válik az a hangsúlyos támadás, mely a közszolgálati BBC-t versenyfeltételek közé kívánja helyezni. A Közérték dokumentumban felépített érvrendszer az analóg környezetre szabott általános (univerzális) műsorszolgáltatói szerep⁴ digitális környezetbe történő „átemelése” is tekinthető. A változás annyi, hogy a hangsúly nem arra helyeződik, hogy a BBC különböző típusú, műfajú műsorokat, hanem többfajta szolgáltatást akar nyújtani, hiszen a BBC egy univerzális tartalom központtá kíván válni, mely tartalmakat a lehető legtöbbféle digitális szolgáltatáson keresztül szeretné, ingyen nyújtani. A Közérték dokumentum megjelenése előtt, a kiszivárogtatott információk birtokában azzal vádolták a BBC-t, hogy nem érzi igazán a pozícióját, azaz, azt, hogy mit tehet meg és mit nem, ambícióinak visszafogására szólították fel.⁵ A Közérték dokumentumból és az azt kísérő vezetői nyilatkozatokból ugyanakkor nemcsak a BBC ambíciói, hanem az őt ért támadások hatásai is kiolvashatók. Erre utal a BBC vezetőségének azon kijelentése, mely a BBC legfontosabb feladatának nem a további terjeszkedés tartja, hanem a digitális Nagy-Britannia kiépítését. A nyilatkozatból érezhető, hogy a vezetők meg kívánják nyugtatni a piacot, másrészt meg akarja óvni az eddig elért, a BBC elég kiterjedtnek tekinthető tevékenységi körét. A BBC-nek az őt ért támadásokra adott másik fontos reakciója, hogy felvállalja a cég tevékenységének, hatékonyságának független (külső szakértők által történő) átvilágítását, felülvizsgálatát, melyet általános és folyamatos gyakorlattá kíván tenni. Nyilvánvaló, hogy ezzel a megoldással egyrészt esélyt kíván adni saját magának arra, hogy tevékenységét ne a kormányzati és aktuálpolitika határozza meg. Másrészt ez egyben azt is jelenti, hogy munkájának független értékelésével tarthatja életben és

³A Közérték dokumentum a BBC lényegét a digitális tartalom kincses tárához (treasure house of digital content), az értéktárhoz (a store of value) való hozzáférés biztosításában látja.

⁴Értsd: teljes műsorkínálattal rendelkező, nem szakosított műsorszolgáltatás.

⁵ld. Telegraph cikk ?? lábjegyzet

legitimálhatja közpénzből történő finanszírozását. Ezt tükrözi vissza a BBC előfizetési díj megújítására (modernised licence fee) vonatkozó javaslata, mely szerint annak mértékét, a BBC igazgatóságától független testület állapítaná meg. Az Közérték dokumentum 8. pontja a nagyon tömören fogalmazza meg az intézményi függetlenség, a közérték szolgáltatás és finanszírozás összefüggést: „*Mindaddig, amíg az angol közvélemény a BBC-t önálló, egyetemleges műsorszolgáltatónak akarja, mely elkötelezetten szolgál mindenkit azonos feltételekkel, minőség és eredetiség biztosításával, az előfizetési díj a szolgáltatásokért járó fizetség erőteljes és hatékony eszköze marad.*”

Közszolgálat a digitális világban

A Közérték dokumentumot követően az Ofcom 2004. szeptember 30-án hozta nyilvánosságra a közszolgálati műsorszolgáltatásra vonatkozó felülvizsgálatának második fázisáról szóló Jelentését⁶ (*Második jelentés*), amelyben a közszolgálati televíziózás digitális korszakban történő fenntartását és erősítését célzó kulcsfontosságú javaslatait tette közzé. A Második jelentés jelentősége abban áll, hogy rávilágít: a közszolgálati műsorszolgáltatás analóg modellje – amelyet éveken keresztül az intézmények, a finanszírozás és a szabályozás kombinációjával tartottak fenn – nem lesz képes a digitális technológiára való átmenetet átvészelni és még 2012 előtt gyorsan tönkre megy. Az Ofcom ezért azt javasolja, hogy egy új megegyezést hozzanak tető alá abból a célból, hogy biztosíthassák a minőségi versenyt még az előtt, mielőtt a régi modell teljesen el nem használódik. A Második jelentés hét főbb javaslatot tartalmaz, mely jelentős mértékben befolyásolja a BBC alapító-okiratának felülvizsgálatának eredményeit, az alábbi javaslatok egyébként közmegehallgatás tárgyát képezték:

1. hangsúlyozza az erős, független, teljes finanszírozású és közszolgálat központú BBC növekvő fontosságát, továbbá finanszírozásának előfizetési díj (licence-fee) modellen keresztül történő fenntartását;
2. Channel 4: mint kritikus második közszolgálati műsorszolgáltató, elsődlegesen non-profit és szabadon fogható műsorszolgáltató kell, hogy maradjon;
3. ITV1: erősségeit kihasználva, járuljon hozzá a közszolgálati műsorszolgáltatáshoz kiváló minőségű, az Egyesült Királyságban készült műsorokkal, fektessen be a hírműsorokba (beleértve a regionális és napi híreket) a regionális nem hírtermészetű műsorokra vonatkozó kötelezettségek kezdeti csökkentésével, majd fokozatos megszüntetésével. Az Ofcom továbbá javasolja, hogy az ITV éljen a 2003-mas kommunikációs törvény nyújtotta rugalmasság lehetőségével a művészeti, gyermek és vallási műsorokra vonatkozó kötelezettségeit illetően;

⁶ Id. Phase 2 – Meeting the digital challenge, Ofcom review of public service television broadcasting

4. a Nemzetek és Régiók (Nations and Regions) részére készülő műsorokra vonatkozó új álláspont: a regionális produkciók az ITV-hez valamint bizonyos nem hírtermészetű regionális felelősségek a BBC-hez történő áthelyezése;

5. a Channel Five: elkötelezett az Egyesült Királyságban készülő műsorokkal kapcsolatban és mint piacvezérelt közszolgálati műsorszolgáltató működik;

6. egy erős, független produkciós szektor, amely arra az új gyakorlati szabályzatra támaszkodik, melyet az Ofcom 2004 elején vezetett be, azonban ha a műsorokat készítő piac nem működik hatékonyabban az elkövetkező 12 hónapban, úgy az Ofcom további lépéseket tesz;

7. új koncepció a fejlesztés és a pluralitás ösztönzésére: versenykiírás, amely egy olyan új Közszolgálati Kiadó (Public Service Publisher – PSP) felállítását célozza, amely az új technológiák és elosztási rendszer alkalmazásával igyekszik a közönség igényeinek a digitális korban megfelelni.

Az Ofcom által folytatott felülvizsgálati eljárásának ebben a szakaszában a szabályozóhatóság közreadta határozott elgondolásait arról, hogy miként képzelel el a brit közszolgálati műsorszolgáltatási rendszert a digitális átállást követően. Az Ofcom egyértelműen fogalmaz a már elkészült felmérések birtokában: az analóg műsorszolgáltatási környezet szerint felállított közszolgálati műsorszolgáltatási rendszer össze fog omlani, ezért gyors és hatékony reformokra van szükség.

A BBC szerepével kapcsolatban kettősség érezhető az Ofcom részéről. Egyrészt a digitális átállást követően is a közszolgálati műsorszolgáltatás sarokkövének tekinti, másrészt szeretné elkerülni, hogy az új közszolgálati modellben a BBC teljes monopóliumra tegyen szert ezen a téren. Az utóbbi megállapítás a korábbiakban említett tendenciák alapján várható volt: az Ofcom a BBC-t versenyre kívánja serkenteni, azt szeretné, ha a digitális környezetben az új pozíciójáért megküzdene, azaz piaci szemléletet kíván érvényesíteni hatékonyságának megítélésében.

Ez a kettősség érezhető abból is, hogy az Ofcom egyrészt meg kívánja tartani az előfizetési díj rendszert; másrészt a párhuzamosan folyó királyi alapító okirat felülvizsgálat eredményeként megszülető friss statútum 10 éves érvényességi idejét 2011-ben az Ofcom egy ún. köztes felülvizsgálattal kívánja „megszakítani”. Ez a köztes felülvizsgálat, a BBC finanszírozását, valamint azt a fejlődését vizsgálná meg, hogy a BBC teljesíti-e a közszolgálati célokat és jellemzőket. A köztes felülvizsgálat lényegében egy hatósági (kormányzati) figyelemzettként fogható fel, e szerint 2006 és 2011 között a BBC bizonyíthatja, hogy mennyire felkészült egyrészt a digitális környezetre, másrészt e környezetben feladatainak teljesítésére.

Ez a figyelemzetés mutatkozik meg egyértelműen a Második jelentésnek abban a kijelentésében is mely szerint: mivel a kereskedelmi szektor egyre növekvő versennyel néz szembe, a BBC-re sokkal nagyobb felelősség hárul a közszolgálati műsorszolgáltatás azon területeinek biztosításában, amelyek a

leginkább ki vannak téve a veszélynek. Ilyen feladat a nemzeteknek és régiók lakosságának készített műsorok gyártásának megerősítése, amit az Ofcom a BBC különösen hangsúlyos feladatai közé sorolt. Ebből következően a BBC előfizetői díjakból történő finanszírozása fennmaradásának egyik alapvető feltétele, hogy mennyire tud majd eleget tenni ezen kötelezettségeinek.

A hatékonyság vizsgálata azonban nem csak a közszolgálati műsorszolgáltatással összefüggő feladatok teljesítésével kapcsolatban, valamint az általános elvek között jelenik meg a Második jelentésben. A hatékonyság követelménye a digitális környezetben megjelenő új szolgáltatásokkal szemben még inkább fennáll. Emlékeztünk, hogy a BBC-t online szolgáltatásai miatt jelentős támadások érték a piaci szereplők részéről. A Második jelentés úgy fogalmaz, hogy a jövőben a BBC által tervezett új szolgáltatásokat „szigorú, független” értékelésnek kell alávetni a tekintetben, hogy azok „közértéket” hoznak-e létre, illetve indokolatlanul nem szorítanak-e ki kereskedelmi tevékenységeket.

Az Ofcom tehát lényegében válaszolt a piaci szereplők követeléseire, ami érthető módon támadta a BBC közpénzből fenntartott online tevékenységét, ugyanakkor kérdés, hogy az Ofcom által javasolt felülvizsgálati rendszer ténylegesen csak a jövőbeni szolgáltatásokra vonatkozik-e, érintetlenül hagyva a már működő BBC online szolgáltatásokat.

Amennyiben a BBC vállalásaira tekintünk, akkor a válasz nem, hiszen azt vállalta a saját jövőjéről alkotott „Közérték építése” című dokumentumban, hogy egy folyamatos felülvizsgálati rendszert fog kiépíteni tevékenységei hatékonyságának ellenőrzésére vonatkozóan, amit a BBC-től független szakértők fognak elvégezni.

Végül, de nem utolsósorban ki szeretnénk emelni a Második jelentésből az ún. Közszolgálati Kiadó (Public Service Publisher) felállításának tervét. Az Ofcom által javasolt új közfinanszírozású szolgáltatás elindításától a hatóság azt várja, hogy átsegíti a közszolgálati tevékenységet az átkapcsolás utáni digitális időszakba. A PSP-nek az Ofcom azt a szerepet szánja, hogy tartalmakat rendeljen meg és terjesszen a lehető legszélesebb digitális technológiai megoldások használatával, illetve a közönség számára a lehető legtöbb módon legyen elérhető.

Az Ofcom azt reméli, a PSP tevékenysége hozzájárul az új közszolgálati célok felfedezéséhez - ez az elvárása azon alapul, hogy a PSP mint új belépő elősegíti majd az innovációt, másként fogalmazva azt mondhatnánk: az Ofcom létre kívánja hozni a közpénzből finanszírozott közszolgálati műsorszolgáltatást, de leginkább a BBC versenytársát, ezáltal rákényszerítve a szereplőket, így a BBC-t is a digitális környezet kihívásaihoz történő alkalmazkodásra. A két szervezet „versenyeztetése” nyilvánvaló szándék, amely megmutatkozik abban, hogy az Ofcom kizárja a BBC-t a PSP üzemeltetésére vonatkozó pályázatból, de abban is, hogy a PSP jogosultsága is 10 évre szól majd, amelyet 2011-ben szintén megszakít egy ún. köztes felülvizsgálat. Utóbbi hasonlóság egyértelműen a két intézmény teljesítményének összehasonlíthatóságát célozza.

A Második jelentéssel kapcsolatban összegezve elmondható, hogy az Ofcom a BBC megerősítését és a duális médiamodell digitális környezetre való felkészítését két oldalról kívánja biztosítani. Egyrészt a kialakítandó szigorú felülvizsgálati rendszerrel biztosítékot akar arra vonatkozóan, hogy a piaci szereplők által megoldandó, a versenyszférába tartozó tevékenységek nem maradnak a BBC-nél. Az Ofcomnak ezzel a lépésével a közszolgálati és kereskedelmi tartalomszolgáltatás elhatárolását szolgálja, amelyből végső soron a köztük lévő verseny kiiktatásának szándéka olvasható ki. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a BBC-nek az egyes szolgáltatásai megtartása érdekében meg kell küzdenie a piaccal, tehát mégis állandó versenyben van a közpénzekért a piaci szereplőkkel. Mindemelllett az Ofcom a PSP létrehozásával egyértelműen versenyhelyzetbe kívánja hozni a BBC-t saját, azaz a közszolgálati tartalomszolgáltatás területén is.

2004. októberének közepén hozták nyilvánosságra a BBC digitális televíziós szolgáltatásaira vonatkozó független felülvizsgálat eredményét. A Londoni Gazdasági Egyetem menedzsment és marketing professzora, Patrick Barwise által a BBC3, a BBC4, a CBeebies, és a CBBC körében végzett kutatás a folyamatban lévő, a BBC Királyi Alapító okiratra vonatkozó szélesebb körű felülvizsgálatnak a részét képezi. A jelentés hangsúlyozza, hogy az új szolgáltatások nagyjából megfelelnek a velük szemben támasztott követelményeknek, valamint, hogy a piacra gyakorolt hatásuk "közértékükre" korlátozódik. Mindazonáltal a jelentés azzal zárul, hogy a BBC3 és BBC4, ahogy azt az eddigi alacsony nézettségi mutatók jelzik, még mindig a rájuk fordított pénz mennyiségéhez mérten igen szerényen produkálnak, valamint igen keveset tesznek azért, hogy a BBC-t és a nézőket közelebb hozzák egymáshoz vagy hogy elősegítsék a digitális átállást.

Patrick Barwise szerint mind a Cbeebies, mind a CBBC sikeresnek mondhatók, bár ajánlásokat tesz a CBBC hangnemének és stílusának javítására. A professzor az egyes műsorszolgáltatások műsorstruktúrákra vonatkozó javaslatát a következők:

1. a BBC3 vonzerejének növelése azzal, hogy nem kizárólag a 25 és 34 év közötti korosztályra összpontosít – „*a 25-34 közötti korosztályra való rögzítés összpontosítás egy olyan "kényszerzubbony", amelyből a BBC3-at ki kéne szabadítani*”, mondja Barwise professzor;
2. a BBC4 vonzerejének növelése azáltal, hogy több forrást biztosítanak neki ahhoz, hogy nagyobb érdeklődésre számot tartó műsorokat készítsen, „*a BBC4-nek szelektívebbnek kéne lennie olyan művészeti és egyéb műsorokkal kapcsolatban, amelyeket gyakorlatilag senki sem néz meg*”;
3. a BBC3 és a BBC4 főáramlatba tartozó, vegyes műfajú csatornához történő átsorolása a korábbi besorolás helyett, amelyben a BBC3 mint „*közönség- központú*”, a BBC4 pedig mint „*különleges igényeket kiszolgáló*” csatorna szerepelt;

4. a BBC csatorna-portfóliójának átalakítása, ami biztosítja, hogy minden csatorna a szabályos nézettségi mintáknak megfelelő, ez egyben azt is jelenti, hogy további csatornák nem indulnak, valamint lényeges átcsoportosítások nem történnek.

A brit kulturális miniszter, Tessa Jowell a kérdésben úgy nyilatkozott: *„Mint fő közszolgálati műsorszolgáltató, a BBC kulcsszerepet fog játszani a digitális átkapcsolás során.[...] Ezen digitális csatornák minősége és tartalma döntő fontosságú – sokak számára ezek a teljesen digitális jövő kirakatcsatornái.”* Tessa Jowell ugyancsak nyilvánosságra hozta a BBC digitális szolgáltatásainak a piacra gyakorolt hatását elemző jelentését, ami egy, az Ofcom által végrehajtott kutatás eredménye.

A jelentés azzal a konklúzióval zárul, hogy a BBC új szolgáltatásai hozzájárultak a digitális televíziózás előretöréséhez, azonban ennek a hozzájárulásnak a mértéke valószínűleg nem éri el azt a szintet, amelyre a BBC által készített elemzés enged következtetni. A jelentés szerint azzal kapcsolatban is lépéseket kell tenni, hogy a kereskedelmi befektetők sokkal inkább tisztában legyenek a BBC jelenlegi szolgáltatói követelményeivel és a jövőbeni digitális fejlesztési tervekkel. A jelentés hangsúlyozza, hogy a BBC-nek és az Ofcom-nak ki kell alakítania egy közös szemléletmódot, ami a BBC új szolgáltatásai piacra gyakorolt hatásának értékelésére vonatkozik.

A BBC digitális televíziós csatornáira, valamint digitális televíziós és rádiós szolgáltatásainak piaci hatásaira vonatkozó kormányzati felmérések egyaránt azt a gondolkodásmódot követik, melyet az Ofcom is képviselt felülvizsgálati eljárásában: piaci viszonyok között boldoguló BBC-t szeretne. Ez érzékelhető a BBC3-at, de különösen a BBC4-et ért kritikákból. A kritikák a csatornák hatékonyságával kapcsolatban fogalmazódtak meg, hiszen főként a nézettségi mutatóik miatt érték őket. Az első felmérés lényegében tapintatosan felszólítja a BBC4-et a senki által sem nézett műsorok megszüntetésére, valamint mindkét csatornát a „profilváltásra”. Az utóbbi javaslat azt jelzi, hogy a sikertelenség egyik fő okát az elemző a rosszul megválasztott célcsoportban és műsorstruktúrában látja, a felmérés a „vegyes műfajjal” a két csatorna számára a kitörési pontot az univerzalitásban látja. Mindemellett megjegyzendő, hogy a kifejezetten fiataloknak szóló CBeebies (gyerekcsatorna) és a CBBC (6-12 éves korosztálynak szóló csatorna) működését a felmérés megfelelőnek találta. Mind a tematikus, mind a piaci hatást mérő felmérésekből az derül ki, hogy a kormányzat a BBC-t és rajta keresztül a közszolgálatot a műsorszolgáltatás digitális átállásában vezető, példamutató szerepben képzelel el. Ez a gondolat nem ismeretlen, hiszen az Ofcom 2004 márciusában megjelent digitális átállásról szóló jelentése is megköveteli a BBC-től, hogy a többi műsorszolgáltatóhoz hasonlóan legyen elkötelezett a digitális átállás mellett.

Verseny és minőség

Az Ofcom végül 2005. február 8-án tette közzé a törvény által előírt, a közszolgálati televíziós műsorszolgáltatásról szóló jelentésének végső változatát és az abból levont következtetéseket (ez az ún. Harmadik jelentés).

Az Ofcom így eleget tett a 2003-as brit kommunikációs törvény 264.§-a által előírt kötelezettségének. A 'Verseny a minőségért' címet viselő áttekintés célja, hogy keretet nyújtson a közszolgálati műsorszolgáltatás kialakításához. A beszámoló egyrészt konkrét, a jövőben megvalósítandó következtetéseket tartalmaz, másrészt olyan javaslatokat vázol föl, melyeket a BBC alapító okiratának felülvizsgálatakor a kormány figyelembe tud majd venni, harmadrészt elképzeléseket tartalmaz a közszolgálati tartalom jövőbeni kialakítását illetően.

A Harmadik jelentés – a konzultáció eredményeinek birtokában – a fentiekben már elhangzottakat foglalja össze. Tömören azt mondhatjuk, hogy Nagy-Britanniában az Ofcom közszolgálatra vonatkozó felülvizsgálata a teljes racionalizálás és egy teljesen digitális környezetre szabott gondolkodás jegyében zajlott le. Ha visszatekintünk, akkor azt láthatjuk, hogy az Ofcom által vezetett felülvizsgálat első szakaszában kimondásra került, hogy a közszolgálati tartalmat szolgáltató műsorszolgáltatók jól teljesítenek az elfogulatlan tájékoztatás és a minőségi tartalomszolgáltatás terén, ugyanakkor az is megállapítást nyert, hogy nagyon sok az átfedés szolgáltatásaik között (hasonló formátumú és tartalmú műsorok), sőt az új és kreatív műsorokat fő műsoridőn kívül vetítették. Még ebben a szakaszban az Ofcom megindokolta a közszolgálat szerepét a digitális korban, valamint egy definíciót próbált adni.

A második szakasz megállapította, hogy a jelenlegi közszolgálati rendszer egy digitális környezetben összeomlik. A közszolgálat anyagi forrásának egy része meg fog szűnni, így értékes programjai kerülnek veszélybe, különösen a tényfeltáró politikai magazinműsorok, az egyes nemzeteknek (Észak-Írország, Skócia, Wales) készített műsorok. Az Ofcom javaslatainak újító jellege mutatható ki egyrészt abban, hogy az egyes közszolgálati tartalmat szolgáltató műsorszolgáltatókat specializált szolgáltatás irányába tereli. A BBC-re vonatkozóan ilyen specializációt az Ofcom nem állapított meg, hanem a közszolgálat sarokkövének nevezve őt továbbra is egy teljes kínálatú műsorszolgáltatóként tekint rá. Ugyanakkor versenytársat állított neki a Public Service Publisher személyében azzal a feladattal, hogy magas színvonalú, az Egyesült Királyságból származó közszolgálati tartalmat közvetítsen új médiaplatformok, mint például a szélessávú, a mobil és a digitális sugárzás felhasználásával. Utóbbi egyben válasz is volt a piaci nyomásra, amely a BBC-t támadta a digitális, főként az online piacon kifejtett tevékenysége miatt.

Lényeges kiemelni még az Ofcomnak a BBC és szabályozás viszonyában kifejtett álláspontját. Egyrészt véleménye szerint a versenyügyi kérdéseket az ágazat egészében ugyanazzal a megközelítéssel kell kezelni – tehát a BBC-re is ugyanazoknak az ex-ante szabályoknak kell vonatkozniuk mint a kereskedelmi műsorszolgáltatókra. Másrészt, amikor a BBC új szolgáltatásokat

javasol, az adott szolgáltatásoknak a piac egészére gyakorolt hatásai felmérését inkább az Ofcomnak kellene elvégeznie, semmint a BBC Kormányzói által kijelölt tanácsadóknak, azaz az Ofcom nem támogatta a BBC ún. Közérték dokumentumában foglalt „független szakértői értékelés” intézményét (közpénzek hatékony felhasználásának ellenőrzése – elszámoltathatóság). Látható, hogy mindkét esetben erősen előtérbe kerülnek a piaci elvek (az ágazatközi szabályozás).

Harmadrészt az Ofcom úgy gondolja, hogy semmilyen felelősséggel nem szükséges rendelkeznie a BBC kormányzására vagy irányítására vonatkozóan, annak ellenére, hogy voltak olyanok, akik ezt a felelősséget a BBC-ről a szabályozhatóságra kívánták hárítani. Az utóbbi – az Ofcom véleménye szerint – még tovább bonyolítaná a már úgy is összetett és nem tökéletes kapcsolatrendszert (a belső kormányzást).

Zöld Könyv a BBC jövőjéről

A BBC Alapító okirata felülvizsgálatának további kulcsdokumentuma a brit kulturális miniszter, Tessa Jowell 2005. március 2-án közzétett Zöld Könyve. A Zöld Könyv egy nyilvános vita eredményeként született, melybe a kormányzat bevonta a BBC-t, a médiaipart és természetesen a közönséget is.

A dokumentum egyik leglényegesebb javaslata intézményi jellegű, s a BBC irányításának átalakítását célozza. E szerint a jelenlegi kormányzó testület helyett egy új, felelősségre vonható BBC kuratórium ellenőrné a vállalatot. Felelősséggel tartozna az előfizetési díjakért és felügyelné, hogy a BBC teljesíti-e közszolgálati kötelezettségeit. Ehhez járulna az ügyvezetőség, amely a BBC által vállalt szolgáltatások teljesítéséért lenne felelős a kuratórium által előírt kereteken belül.

„A vezetők kettős szerepe, az innovatív és a szabályozó szerep, nem fér meg egy ilyen komplex és méretes közszolgálati szervezeten belül, mint amilyen a BBC. Hiányzik a tisztaság, az áttekinthetőség és a felelősségre vonhatóság.” nyilatkozta Tessa Jowell. A miniszter asszony még a következőkről tájékoztatott: az alapító okirat továbbra is biztosítja a BBC számára a fennmaradást, azaz a következő 2007. január 1-jétől 2016. december 31-éig lesz érvényben A felülvizsgálata megkezdődhet még azt megelőzően, hogy az engedélyezett periódus véget ér – megvizsgálva, hogy van-e arra lehetőség, hogy másként finanszírozzák a BBC-t 2016 után –, különös tekintettel az előfizetési díjra.

A BBC királyi alapító okiratról folytatott kormányzati felülvizsgálat eredményei között kétségtelenül egyik leghangsúlyosabb elem a szervezeti kérdés volt, pontosabban: miként lehet optimálisan vezetni a BBC-t mint egy különleges céget. A felülvizsgálatból kiderült, hogy a legfőbb probléma a jelenlegi kormányzó testülettel kapcsolatban az volt, hogy egymagában egyesítette a cégvezetési és cégellenőrzési funkciókat. A két funkciót egyesítő jelenlegi modellel szembeni legfőbb kritika, hogy a közpénzekből elvégzett munka nem volt tárgyilagosan értékelhető.

A Zöld Könyv e két funkció teljes és egyértelmű szétválasztásával reagált a problémára, amely a fent említett kuratóriumban és ügyvezetőségben ölt testet. A kuratóriumnak feladatkörén belül folyamatosan vizsgálnia kell a BBC működését, azaz azt, hogy a BBC miként teljesíti a rá szabott közfeladatokat, valamint azt, hogy pontosan azon célok szem előtt tartásával működik-e, amelyek közmegejlesztésének hatókörét kijelölik. Ennek a szervezeti egységnek a felállítása hivatott biztosítani azt is, hogy a BBC elszámoltatható legyen azokért a közpénzekért, amelyeket elkölt. Elszámolással azzal a közönségnek tartozik, amelyik az előfizetési díjjal finanszírozza működését. Mindez azt jelenti, hogy a kuratórium értékelő döntéseinek meghozatalakor azt kell mérlegelnie, hogy a BBC teljesítménye megfelel-e a nézői/hallgatói elvárásoknak, hiszen az ő képviselőitük látja el.

Az ismertetett javaslat mögötti felismerhető az Európai Bizottság közszolgálati műsorszolgáltatók finanszírozásával kapcsolatos eljárásaiban (az állami támogatási ügyek) megjelenő kiemelt piaci követelés, amely a közszolgálat hatékony működésére és a közpénzek átlátható és hatékony elköltésére irányul. Ne feledjük, hogy a BBC ún. Közérték dokumentumába ezekre a követelésekre már reagált, meghozta úgy, hogy tevékenységének folyamatos átvilágítását egy független szakértői testülettel kívánta biztosítani, így tulajdonképpen a Zöld Könyv e javaslatában megegyezik a BBC elképzeléseivel. A döntéseiben nézői és hallgatói elvárások által „irányított” kuratórium egyébként ugyancsak a BBC piaci megmérettetésére utal, hiszen a kormányzat egyértelműen néző/hallgató központú BBC-t szeretne az elkövetkező időben látni. Az Ofcom hasonlóan vélekedett erről a kérdéstről mint a kormányzat, szemben a BBC Közérték dokumentumában megtalálható azon elképzeléssel, ami a nézettségi-hallgatottsági mutatókkal való szakítás lehetőségét is magában foglalta. A Zöld Könyv az ügyvezetés fő feladatát abban látja, hogy a BBC szolgáltatásait a kuratórium által kijelölt kereten belül biztosítsa.

A közönségközpontúság mellett a Zöld Könyv nagy hangsúlyt helyez – szintén a piaci és a közösségi követelményeknek megfelelően – a BBC piaci hatásainak vizsgálatára. Semmiképpen nem szeretné, hogy a BBC tevékenysége negatív hatással legyen a kereskedelmi versenytársakra. A fent említett kuratóriumnak egyik szerepe éppen az, hogy a BBC-t a közcélok megvalósításának medrében tartsa, mindemelllett az Ofcomot tartja megfelelő intézménynek arra, hogy az említett negatív hatások elkerülhetők legyenek. Az Ofcom feladata lenne – a kormányzat szerint – a BBC új szolgáltatásainak piaci hatásvizsgálata. Mindemelllett további megfontolás tárgyává teszi a dokumentum azt, hogy az Ofcom jogosítványokat kapjon a BBC belső szabályainak megerősítésére. Utóbbi azzal kapcsolatban merült fel, hogy amikor a BBC kereskedelmi tevékenységet folytat illetve ilyen döntéseket hoz, akkor nemcsak a hazai és közösségi versenyjogi normák vizsgálata válhat szükségessé, amelyet az Ofcom általános versenyfelügyeleti tevékenysége keretében ellát, hanem a BBC belső szabályainak is.

Az Ofcom azonban érezhetően ódzkodik olyan hatáskörtől, ami a BBC belső szabályait érintheti. A kormányzat továbbá a BBC tevékenységének piaci hatásával kapcsolatban kutatást lát szükségesnek a

BBC ún. kereszt-promóciós gyakorlatával kapcsolatban azaz, amikor egyik BBC szolgáltatás a másikat reklámozza.

A Zöld Könyv a BBC fő küldetését a tájékoztatás, az oktatás és a szórakoztatás hármasságának fenntartásában látja, ugyanakkor szükségesnek találja e küldetés pontosítását, annak magyarázatát, hogy mi különbözteti meg a BBC-t más műsorszolgáltatóktól, amelyek hasonló küldetéssel rendelkeznek. A misszióból kiemelendő a „szórakoztatás” fenntartása, amit sok kritika ért a piac oldaláról, a BBC-től idegen tevékenységnek bélyegezve azt. A misszió belül a dokumentum öt fő célt jelöl meg, amelyek lényegében a brit társadalom egészének hazai és nemzetközi reprezentálását foglalják magukban; s ehhez járul még egy hatodik cél is, a teljes digitális átállásban betöltött vezető szerep.

A BBC 2005. május 24-én reagált a kormányának a BBC jövőjéről szóló vitaanyagára, azaz a Zöld Könyvre. Válaszában a BBC pozitívan nyilatkozott a vitaanyag tartalmáról és üdvözölt számos, abban olvasható javaslatot. A válaszban ugyanakkor az is szerepel, hogy a Zöld Könyv alábecsüli annak mértékét, amennyire a most létrejövő digitális technológiák majd átalakítják a közönség és a média kapcsolatát, és a szöveggel összefüggésben számos kifogással is él. A westminsteri médiafórumon tartott beszédében Michael Grade, a BBC elnöke, a vállalat nevében felvázolta a BBC vitaanyagra adott legfőbb válaszait, míg a vezérigazgató, Mark Thompson radikális változásról beszélt, ami elengedhetetlen ahhoz, hogy a BBC, a mai teljesen digitalizált, egyéni igényen (on-demand) alapon működő világban is betölthesse kulcsfontosságú szerepét, vagyis, hogy a köz számára értéket teremtsen.

Michael Grade többek között kijelentette, hogy a BBC kormányzótestülete elfogadta a Zöld Könyvben felvázolt világos és mérhető javaslatokat, továbbá üdvözölte a döntést, ami egy tíz évre szóló, új alapító okiratot biztosított a BBC-nek, aminek működését továbbra is az előfizetői díjak fedezik majd.

2005. május 31-én zárult le a kormányzati felülvizsgálat második szakasza, azaz az az időszak, amelyen belül a brit kulturális tárca által kibocsátott, a BBC alapító okiratának felülvizsgálatára vonatkozó ún. Zöld Könyvvel kapcsolatban bárki elmondhatta véleményét. A BBC fent vázolt válasza is ebbe a folyamatba kapcsolódott be.

Ennek keretében a BBC saját szerepét egyértelművé teszi csakúgy, mint ezt a Közérték dokumentumban tette, mondván a digitális Nagy-Britannia kiépítése számos kereskedelmi és köz szervezet támogatásával valósulhat csak meg, de ennek a felelősségnek a nagyobb része elkerülhetetlenül a BBC-re hárul. Ezt azzal indokolja, hogy a BBC olyan szervezet, mely mindenki által finanszírozott, és ezért mindenkit kell, hogy szolgáljon, ezért a BBC az egyetlen olyan szervezet, amelyik biztosítani tudja, hogy egy olyan forradalom menjen végbe, amiből senkit nem zárnak ki. Mindezek alapján arra juthatunk, hogy a BBC saját legitimációs alapját az előfizetési díjban határozza

meg, ami közvetlen összekötő kapocs közte és a közönsége, azaz valamennyi állampolgár között. Az előfizetési díj védelme visszatérő eleme a BBC-válasznak, amilyre az alábbiakban kitérünk. Az egyes témaköröket végigtekintve a következő megállapítások tehetők BBC-nek és a kormánynak a BBC jövőjét illető elképzelésének viszonyáról.

A fentiekből kiderül, hogy a BBC szerepét illetően egyetértés mutatkozik a két fél között: a BBC elfogadta azokat a kritikákat, amelyek lényegi célkitűzéseivel kapcsolatban fogalmazódtak meg, azaz, hogy azokat sokkal egyértelműbben kell meghatározni és explicitté kell tenni az egyes területeken, mint például állampolgárság, kultúra, oktatás. Mindez jelzi, hogy a közszolgálatosság fogalmának gyakorlatiasabb megfogalmazásáról van szó, ami összekapcsolódik a közszolgálati intézmény működési hatékonyságának ellenőrizhetővé tételével. Amint ez a BBC válaszában megfogalmazásra került, a BBC-t eredményeinek tekintetében kell megítélni és azokkal nyíltan kell elszámolni.

A finanszírozásának kérdéskörét nézve a BBC örömet fejezte, hogy a kormányzat amellett döntött, hogy megerősíti a következő 10 évre vonatkozóan az előfizetési díj alapú finanszírozást. A kormányzati ígéret ellenére a BBC részéről érezhető a bizonytalanság a 10 éves időszak pénzügyi stabilitásának vonatkozásában, azaz, hogy ténylegesen fennmarad-e a finanszírozásnak ez a formája. Ennek hangot is ad azzal, hogy bár el tudja fogadni, ha egy másik kormányzat visszatérne a BBC finanszírozásának kérdésére még a következő 10 éves engedélyezési perióduson belül, ugyanakkor hangsúlyozza, mindenképpen fel kell ismerni, hogy az előfizetési díj integráns része annak, ami a BBC-t azzá teszi, ami - nevezetesen független, univerzálisan elérhető és a közérdekre összpontosító szolgáltató.

Mindezeket tekintetbe véve kéri, hogy a teljes digitális átállás előtt ne kerüljön sor a hagyományos finanszírozási rendszer felülvizsgálatára. A BBC félelmei nem alaptalanok, hiszen az Ofcom a közszolgálati műsorszolgáltatás rendszerére vonatkozó felülvizsgálatának végén – a BBC esetében – egyértelműen állást foglalt az engedélyezési időszakot megfelelő újabb felülvizsgálat szükségessége mellett, ami magában foglalná a finanszírozás kérdésének vizsgálatát is. További félelmek fogalmazódtak meg a BBC részéről az előfizetési díj esetleges elaprózódásának vonatkozásában is, ami ellen a BBC teljes mértékben tiltakozik. Ez a félelem azon piaci követelésekkel áll összefüggésben, melyek a közpénzek hatékony elköltésének ideájába beleértik az adott közfeladat ellátására szánt közpénzekért való versengést. A BBC az előfizetési díjért való versengést vagy annak bármilyen elaprózását elutasítja, hiszen az előfizetési díj biztosítja legitimitásának alapját, elszámoltathatóságát a brit állampolgárokkal szemben, másrészt ezen alapszik politikai függetlensége is.

A vállaltirányítás, a szabályozás és az elszámoltathatóság kérdéskörében lényegében teljes egyetértés mutatkozik a kormányzat és a BBC között, ennek legsarkalatosabb pontja a cégvezetési és az ellenőrzési funkciók egyértelmű és átlátható szétválasztása. A nagyobb szervezeti átláthatóság és nyitottság elfogadása mellett meg kell említeni továbbá, hogy a BBC az ún. kuratórium összetételében szívesebben látna képviselve a széleskörű szakmai képességeket és tapasztalatot, mint az egyes

társadalmi érdekcsoportok megjelenítését, ez alól kivételt képeznének a Nagy-Britanniát alkotó egyes nemzetek. Utóbbi egyértelműen a BBC London-központúságának megszüntetését célzó politika végrehajtásának egyik lépéseként értékelhető.

Ami a BBC szolgáltatásainak körét és gyártási potenciálját illetve utóbbi piaci hatását illeti szintén egyetértés bontakozott ki kormányzat és műsorszolgáltató között. A szolgáltatások körének kialakítását a technológiai változásokhoz és a közönség elvárásaihoz alkalmazkodó rugalmasság kell, hogy jellemezze. Ennek keretében a BBC eltökélt egy ún. közérték tesztrendszer bevezetésében, ami a kuratóriumot biztosítja arról, hogy a javasolt új szolgáltatások vagy változtatások ténylegesen megfelelnek a közönségigénynek, illetve hűen mutatja be azok lehetséges piaci hatásait is. A BBC továbbá gyártási kapacitása jelentős részének Londonon kívül helyezésével kíván hozzájárulni egész Nagy-Britannia gazdasági fejlődéséhez. Utóbbi közel 60%-át érintené a BBC közszolgálati személyzetének. Ennek a földrajzi terjeszkedési folyamatnak szimbolikus értelme, hogy a BBC közelebb szeretne lenni az Egyesült Királyságot alkotó egyes nemzetekhez. Az egyik legkényesebb kérdést kétségkívül a BBC megrendelési politikájának kialakítása jelenti, melyben egy duális rendszer létrehozásában gondolkodik a BBC. A BBC elfogadta a Zöld Könyv által javasolt plurális tartalom beszerzési piac elvét, ennek alapján a BBC jobban megnyitja megrendelési potenciálját – egyben elérhetővé téve a közpénzeket – a külső beszállítók számára. Ugyanakkor a nyitás mellett egy erős és fenntartható saját produkciós bázist is ki akar építeni. A jelenlegi szabályozás szerint műsorainak 25%-át köteles a BBC külső cégektől beszerezni, a reformjavaslatai szerint ez további 25%-kal növelné meg, de oly módon, hogy ezért az összegért versenyhelyzetet teremtené a belső és külső gyártást végzők között elősegítve ezzel a „kreatív versenyt”.

A BBC-t követően 2005. június 8-án az Ofcom is közzétette a kormányzat Zöld Könyvére adott válaszát. Az Ofcom válasza lényegében az általa 2005 februárjában nyilvánosságra hozott, a közszolgálati televíziós műsorszolgáltatáshoz kapcsolódó feladatok áttekintéséről szóló dokumentum következtetéseire épít.

Az Ofcom válaszából jól érzékelhető, hogy a BBC illetve az egész brit közszolgálati műsorszolgáltatási rendszer jövőjével, átalakításával kapcsolatos vita egyre inkább kiéleződött. A már említett dokumentumokból, illetve az azt megelőző vita egyes állomásaiból egyértelműen azonosíthatók azok a pontok, ahol nincs megegyezés a szabályozóhatóság és a BBC elképzelései között, illetve amelyek mentén döntést kell hozni a jövőt illetően. Összegezve ezeket az alábbiak mondhatók el.

Az Ofcom javaslatainak kiindulási alapját egy versenyorientált digitális műsorszolgáltatási környezet képezi, ebben helyezi el a közszolgálati műsorszolgáltatás rendszerét. Nem kérdőjelezi tehát meg a közszolgálat létjogosultságát, ezt bizonyítja az is, hogy elfogadja azt az érvet, mely szerint a BBC képezi e rendszer sarokkövét. Ugyanakkor úgy gondolja, hogy a jelenlegi brit közszolgálati finanszírozási és szervezeti rendszer fenntartása az új környezetben a BBC és ezzel együtt

közszolgálati műsorszolgáltatás összeomlásához vezetne. Az említett versenyorientált, piaci szemléletű megközelítésből fakadnak a legfőbb nézeteltérések hatóság és műsorszolgáltató között, hiszen visszaemlékezhetünk arra, hogy a BBC Közérték dokumentuma éppen ezzel ellentétesen a BBC közszolgáltatási, közintézményi funkcióját helyezi előtérbe, amiben a verseny nem képez domináns elemet.

A brit közszolgáltatóról folytatott vitában megfigyelhető, hogy az Ofcom lényegében egy médiatörténeti fordulatról beszél, amikor a közszolgálat összeomlásától tart. A jelenlegi audiovizuális környezetben ugyanis, melyet a kereskedelmi alapon folyó audiovizuális tartalomszolgáltatás ural, egyre inkább a közszolgálati tartalomszolgáltatás számít „különlegességnek”. Ezt megelőzően éppen fordított volt a helyzet, azaz az állami monopóliumon alapuló tartalomszolgáltatás szolgált kiindulópontként, amely mellett megjelent a frekvenciák kereskedelmi célú használata mint az előbbi alternatívája. A liberalizáció és konvergencia következményeként mára ez a helyzet megfordulni látszik, ezért jut lényegében az Ofcom arra a következtetésre, hogy a közszolgálatot mint a kereskedelmi tartalomszolgáltatás alternatíváját mindenképpen fenn kell tartani. Másként fogalmazva: a közízlést, a napirendet ne csupán a kereskedelmi szemlélet határozza meg. Az Ofcom ezért a közszolgálati tartalomszolgáltatáson belül versenytársakat kíván adni a BBC-nek, hogy ne szigetelődjön el egy *„egyébként gyorsan növekedő, és egyre inkább nyereségközpontúvá váló szektorban.”*

Az Ofcom ezért arra kéri a kormányt, hogy az már most tegyen lépéseket annak érdekében, hogy a jövőben a lehető legszélesebb műsorszolgáltatói kör biztosíthassa a közszolgálati műsorszolgáltatói tartalmat és műsorokat. A közszolgálat nézőkért folytatott versenyétől olyan innovációt vár az Ofcom, mely megerősíti a közszolgálati szektort. Ennek egyik eleme a már említett Közszolgálati Kiadó, melynek feladata az lenne, hogy valamennyi platformon és formában digitális audiovizuális tartalmakat juttasson el a lehető legszélesebb körben.

A versenyhelyzet létrehozása mellett ugyanakkor a legnagyobb vitát az Ofcom finanszírozás-átalakításról szóló elképzelései indukálták. Az Ofcom ugyanis mihamarabb szükségesnek látja a közszolgálat finanszírozásának reformját is. Szemben a BBC elképzelésével, a következő 10 éves engedélyperiódus időtartamának lejártát megelőzően – már fél távon – átalakítaná a BBC előfizetési díjakon alapuló finanszírozási rendszerét. Ennek megvalósítását 2010 előtt szeretné megvalósítani, még mielőtt a teljes digitális átállás megtörténik. Ekkorra kellene tisztázódnia annak is, hogy milyen más források vonhatók be a BBC finanszírozására.

Az Ofcom továbbá hiányosságokat talált az audiovizuális szektorra érvényes versenyszabályozásban és emiatt kétségét fejezte ki e területen a jogalkalmazás hatékonyságával kapcsolatban. A nagyobb szereplők, így a BBC is, kellő erővel rendelkeznek ahhoz, hogy torzítsák a piaci versenyt, ami visszatartó hatással van egy sikeres kereskedelmi szektor további fejlődésére. Az Ofcom lényegében egy egységes elveken nyugvó versenyfelügyeleti rendszert hiányol, melyben a műsorszolgáltatási

szektor valamennyi szervezetét egyenlő mértékben és módon felügyelhetné egy olyan független versenyfelügyeleti szerv, amely képes gyorsan reagálni amennyiben a piactorzító magatartást vagy erőfölénnyel való visszaélést tapasztal. A BBC-vel kapcsolatban ez azt jelentené, hogy egyenlő elbírálás alá esnének úgy az előfizetési díjakból finanszírozott közszolgáltatások, mint a kereskedelmi szolgáltatások.

A közérték teszt – javaslat a közszolgálati teljesítményértékelésre

A BBC kormányzói 2005. október 25-én hozták nyilvánosságra első részletes beszámolójukat két olyan intézkedésről, melyek – a többek között – a BBC kormányzásában végbemenő radikális változások alapjaként szolgálnak majd.

A működési engedély keretei és a *Közérték teszt* elnevezésű javaslatok először az BBC által kibocsátott Közérték dokumentumban jelentek meg, amelyeket kormány Zöld Könyve a BBC politikájának részeként fogadott el. Ezeknek a célja, hogy a BBC kormányzótanácsát egy független kuratórium, a BBC Trust váltsa fel. A konzultációs dokumentum előszavában a BBC elnöke, Michael Grade világossá teszi, hogy nem a kormányzótanács feladata az újonnan létrejövő kuratórium működésének meghatározása. Ugyanakkor annak érdekében, hogy ez a kuratórium mielőbb megalakulhasson és a BBC hatékony irányító testületévé válhasson, a kormányzók szeretnék kikérni érintett szervezet véleményét a javasolt szervezetrendszerrel kapcsolatban

A kormányzók reményei szerint a Közérték teszt és a Működési engedély kereteinek meghatározása segítik majd egy jobban átlátható, és így könnyebben elszámoltatható BBC létrehozását. A Közérték teszt következetes és bizonyítékokon alapuló keretet biztosít majd a BBC menedzsmentje által tett, a szolgáltatásokhoz kapcsolódó jelentősebb befektetési javaslatokhoz, melyekben a kuratóriumnak kell döntenie. A Működési engedélyhez kapcsolódó javaslat világossá teszi majd a menedzsment számára, hogy melyek is a BBC egyes szolgáltatásaival szembeni elvárások és hogy hogyan értékelik majd azok teljesítményét. A javaslatok az előfizetők és a kereskedelmi szektor számára is átláthatóvá teszik a BBC szolgáltatásainak működését és a szolgáltatások nyújtásának módját. Minderről Michael Grade így nyilatkozott: *„Mind a Közérték tesztje, mind a Működési engedély segít átláthatóbbá tenni a BBC működését. [...] Erre nagy szükség is van, és amennyiben sikerül ezt elérnünk, abból nemcsak az előfizetőknek, hanem a hasonló piacon működő kereskedelmi vállalkozásoknak és magának a BBC-nek is előnye származik.”*

A BBC kormányzótanácsa által jelenleg nyilvánosságra hozott *Kormányzási dokumentum* célja, hogy konkrét javaslatokat fogalmazzon meg azokkal a BBC-t ért támadásokkal szemben, melyek a közintézmény működésével kapcsolatos átláthatóságot, a működése során felhasznált közpénzekkel való elszámoltathatóságot, illetve tevékenysége hatékonyságának mérhetőségét hiányolták, valamint tevékenységének a piaci gyakorolt torzító hatását kifogásolták. A BBC 2004 tavaszán a Közérték

dokumentumában reagált ezekre az igényekre, és ezt a javaslatot a kormányzat Zöld Könyve befogadta, a jelenlegi dokumentum pedig professzionalizálni próbálja a felvetett javaslatokat. A dokumentum lényegét röviden úgy foglalhatnánk össze, hogy a kormányzók arra tettek javaslatot, hogy minden nagyobb szolgáltatáshoz kapcsolódó beruházási javaslatot vessenek alá az ún. közérték tesztnek (PVT), melynek segítségével felmérhető, hogy a szóban forgó befektetés milyen nettó közszolgálati értéket tud létrehozni úgy, hogy mellette számba veszik a piacra gyakorolt hatását is. A PVT célja másként fogalmazva az, hogy

- 1) értékelhetővé váljék úgy a közérték, mint a piac oldaláról az újonnan indítani javasolt , valamint
- 2) a már működő, de lényegi változtatásoknak alávetni kívánt szolgáltatásokat.

Ez a megoldási javaslat lényegében egy olyan modellt jelentene, mely képes lépést tartani a gyorsan változó audiovizuális világ dinamizmusával. A Kormányzói dokumentum felhívja a figyelmet arra, hogy a javasolt eljárás nem helyettesíti a BBC kuratóriumának végső döntését, hanem segítséget nyújt a kuratóriumnak ahhoz, és biztosítja, hogy a közérték legyen az első, amikor meghozza döntését a források elosztásáról. A fő cél az, hogy a BBC kuratóriumát képessé tegye annak megítélésére, hogy egy BBC által nyújtott szolgáltatás a tiszta (nettó) közértéke igazolja a rá fordított beruházást.

A PVT ennek megfelelően két elemből tevődik össze: közérték felméréséből/értékeléséből (PVA), ami a szolgáltatás által létrehozott közszolgálati értéket méri, valamint a piaci hatás értékeléséből, (MIA), ami a változás eredményeként a szélesebb piacon esetlegesen, vagy ténylegesen létrejövő érték valószínű hatását méri. A kettő eredménye adja a teljes nettó közértéket.

A PVA-n belül a szolgáltatást két egymással összefüggő kérdéssel kell szembesíteni: összhangban van-e a BBC hat célja közül bármelyikkel, és megfelel-e a minőség és megkülönböztető jelleg normájának, azaz a BBC magas minőségi követelményeinek.

Amennyiben ezeknek megfelel, akkor ezt követi a következő három kérdés tisztázása. Ezek a kérdések azt kívánják tisztázni, hogy a vizsgált szolgáltatás elfogadható költségek mellett hoz-e létre közértéket. A három tisztázandó kérdés a következő:

- a.) a szolgáltatás értéket hoz-e létre az emberek számára úgy fogyasztói, mint (brit) állampolgári szinten;
- b.) milyen célcsoportot (közönséget) kíván elérni az adott projekt és ez miként viszonyul a BBC teljes közönségéhez;
- c.) a költség és érték viszonyát kell tisztázni, azaz megéri-e a pénzt a vizsgált szolgáltatás, ha egy hasonló vagy alternatív szolgáltatáshoz viszonyítjuk.

Látható, hogy míg az első akadálynál alapvetően elméleti oldalról közelítik meg adott szolgáltatást, addig a másodiknál már inkább gyakorlati (piaci) szempontok érvényesülnek, és belép a költség és haszon arányának és a helyettesíthetőségnek kérdése!

Ezt követően kerülhet sor a piaci hatáselemzésre (MIA). A MIA-val kapcsolatosan a kormányzók úgy gondolkodnak, hogy végső soron kormányzati kompetencia annak kijelölése, hogy ki végzi el egy adott szolgáltatás piacra gyakorolt hatásának vizsgálatát. Ezzel a kérdéssel kapcsolatban egyébként igen élénk vita bontakozott ki a tekintetben, hogy ki rendelje meg a piacelemzést. A kormányzat által kibocsátott Zöld Könyv szerint a BBC által indítandó új szolgáltatásokkal kapcsolatos piacelemzést az Ofcom-nak kellene lefolytatnia. A BBC a Zöld Könyvre adott válaszában az új szolgáltatások tekintetében az Ofcommal együttesen a BBC kuratórium gyakorolná ezt a jogkört, míg a már meglévő szolgáltatások tekintetében pedig ez csak a kuratóriumot illetné.

A PVT mellett szólni kell a BBC „működési engedély” rendszerének kialakításáról szóló javaslatról is. Ennek lényege, hogy a BBC által nyújtott szolgáltatásokat a jövőben engedélyekhez kötnék, ami a nyújtott szolgáltatások és így a BBC működésének átláthatóságát szolgálná. A kormány Zöld Könyvében hozzájárult a BBC szolgáltatásainak működési engedélyhez kötéséhez. A kormányzók javaslata értelmében a működési engedély többek között a következőket tartalmazná. Egyrészt az engedély hatályának meghatározását, ideértve a földrajzi határokat, azt, hogy miként jön létre és hogyan férhet hozzá a felhasználó, s mindezekén túl egy, a tiltott tevékenységekről szóló leírást is. Tartalmazná továbbá a szolgáltatás költségvetését az engedély első évében, valamint a maximális változtatás paramétereit. Része lenne a szolgáltatás leírása, ami tartalmazná a szolgáltatás szerkesztésének prioritásait és céljait, a célközönség leírását (ha van ilyen), illetve a piacon betöltött, másoktól jól megkülönböztethető szerepét. Az engedély részletezná, hogy a szolgáltatás hogyan járul hozzá a BBC közszolgálati céljaihoz, valamint meghatározná a szolgáltatáshoz kapcsolódó műsorok minimális teljesítésének szintjét meghatározó feltételeket, például hogy milyen legyen az aktuális hírekkel foglalkozó műsor minimális óraszama csúcsidőben. Mindemellett része lenne egy, a szolgáltatás teljesítményét mérő keret, mely tartalmazná a legfontosabb teljesítménymutatókat.

Összegezve tehát elmondható, hogy a PVT lényegében egy strukturált, bizonyítékokon alapuló, döntéshozatali eszköz, ami segíti, de nem helyettesíti a kuratórium döntését. A PVA-t az menedzsment nyújtja be a kuratóriumnak minden egyes beruházási javaslatról, mely a fenti két esetet jelenti. Míg a PVA a menedzsment számára a BBC teljesítményének folyamatos és szabványosított ellenőrzését kínálja, addig a kuratórium részére a tevékenység értékelését. Ehhez járul még a független piacelemzés, a MIA. A PVT az egyes szolgáltatásokat leíró működési engedélyekkel együtt a BBC közszolgálati tevékenységének áttekinthetőségét és mérhetőségét hivatott elősegíteni.

A BBC Világszolgálat jövője

A BBC jövőjéről folytatott vita egyik kisebb, de annál jelentősebb mellékágának tekinthető a BBC Világszolgálatának sorsa. Nigel Chapman, a BBC Világszolgálat igazgatója 2005. október 25-én

bejelentette a Világszolgálat 2010-ig tartó stratégiájának részleteit.⁷ A BBC kormányzói által is jóváhagyott stratégiát az igazgató úgy jellemezte, mint „*az eddigi legnagyobb mértékű, és egyben legmélyrehatóbb átalakítást, amit a BBC Világszolgálat végrehajtott azóta, hogy immár, több mint 70 évvel ezelőtt sugározni kezdte nemzetközi adásait.*” Az átalakítás eredményeként megszűnik 10 idegen nyelvű adás, létrejön ugyanakkor a BBC arab nyelvű hírtelevíziós műsora. 2006 márciusára megszűnnek a Szolgálat bolgár, horvát, cseh, görög, magyar, kazah, szlovák, szlovén és thai nyelvű műsorai. A műsorok megszüntetéséből származó többletforrást a BBC arab nyelvű hírműsorának létrehozására, az interaktív és videós hírműsorokban új média kialakítására, az eddigieknél nagyobb számú FM rádió globális terjesztésére, illetve további, társulási alapon működő televíziós szolgáltatások lehetőségének felkutatására fordítják majd. A 2347 munkatárssal működő Világszolgálat jelenleg 43 nyelven sugároz adást, világszerte körülbelül 149 millió embernek. A Szolgálat 2005 áprilisáig tartó éves költségvetése 247,7 millió fontot tett ki.

A Stratégia azt jelzi, hogy a BBC-nek mint közszolgálati intézménynek az átalakítása nemcsak nemzeti szinten fogalmazódik meg, hanem nemzetközi szinten is. Az alapvetően nemzeti keretek között működő és ahhoz kötődő közszolgálati műsorszolgáltatók nemzetközi missziójának egyre határozottabb megfogalmazása és erre szabott műsorszolgáltatók, stratégiák kidolgozása az utóbbi időben egyre erősödő tendenciát mutat, gondolhatunk itt például a francia CNN indítására, vagy különböző nemzeti műsorszolgáltatók közötti együttműködési megállapodások megkötésére. A német kormányzat a közszolgálati Deutsche Welle-énél 2004-ben arculatváltást határozott el, melynek részeként kifejezetten ösztönözte, hogy keressen közelebbi kapcsolatot más ország közszolgálati műsorszolgáltatóival. Szintén 2004-ben Kínában tett látogatást Markus Schachter a német közszolgálati műsorszolgáltató, a ZDF ügyvezető igazgatója és formális együttműködési megállapodást írt alá egy kínai és egy koreai TV-hálózattal.

A BBC világszolgálatára annyiban unikális, hogy több mint hetven éve tölti be nemzetközi misszióját. A probléma így az, hogy 20 évvel ezelőtti megfontolások alapján szolgáltat a BBC hírt az egész világnak és ezen kellett változtatni, az új környezethez szabni működését, úgy technológiai, mint tartalmi értelemben. Ebből következik az is, hogy a BBC-nél a stratégiaváltáson van a hangsúly, mintsem egy új, ismeretlen nemzetközi terepen való mozgástér kialakításán, hálózatépítésen. Az új stratégia fő célja, amely már a Közérték dokumentumban is megfogalmazódott, hogy a BBC nemzetközi szinten a legkiválóbb műsorszolgáltató legyen. Ez technikai oldalról jelenti a digitális multimédia világába való belépést, amely tartalmi oldallal összekötve egyet jelent: emblematikus tevékenységének, azaz hírek és információk szolgáltatásának valamennyi platformon való terjesztésének megvalósítását. A BBC ebbe nem csak a hagyományos rádiózást, televíziózást, valamint a webet érti bele, hanem a mobil eszközöket is.

⁷ Transforming BBC World Service for a digital age: a strategy for 2010 and beyond, Speech to staff by Nigel Chapman Director, BBC World Service 25th October 2005

A stratégia másik meghatározó jegye, hogy a BBC jelen legyen olyan új és feltörekvő piacokon, ahol a közönség szükségletei ezt megkövetelik. Ebből viszont az is következik, hogy ahol a közönség szükségletei visszaestek, ott megszüntetik szolgáltatásukat, így igaz ez anyanyelvi szolgáltatásaikra a közép-kelet-európai országokban. Az érintett országokban, így Magyarországon a médiarendszer érettségével magyarázza döntését a Világszolgálat. Az indoklást közelebbről megvizsgálva érdekes következtetésre juthatunk. A BBC által folytatott stratégia mögött lényegében az áll, hogy alapvetően pozitívnak és mintának tételezik az általuk közvetített értékeket és intézményrendszert, melyben fellelhető a nagyhatalmi szemlélet. E szemlélet szerint a súlypont jelenleg a Közel-Keletre, és a tágabb értelemben vett iszlám világra helyeződik át. Az új stratégia érdekessége, hogy azt két klasszikus szolgáltatásra alapozzák: a BBC world television-re és a BBC world service radio-ra, és ezekből kiindulva jelennek meg multimédiás platformokon. A célterületeinek meghatározásában nagy szerepet fog játszani a geopolitika, az információszükséglet, jelenlegi és potenciális közönségthatás. A Világszolgálat szolgáltatásportfolióját a változó igényeknek megfelelően kívánja alakítani, azaz hol, milyen médium sikeres elven.

A Lordok Házának jelentése

BBC alapító-okiratának felülvizsgálatáról szóló vitában külön színfoltot és markáns véleményt jelentett a Lordok Házának vizsgálóbizottsága által 2005 novemberében nyilvánosságra hozott jelentés, azaz a **Lordok jelentése** és arra adott kormányzati válasz. A Lordok jelentése szerint a kormánynak a BBC jövőjéről alkotott tervei semmit nem tesznek azért, hogy csökkenjen a BBC-nek a rá nehezedő politikai nyomás miatti sebezhetősége. A Lordok jelentését készítő bizottság elnöke, Lord Fowler, úgy nyilatkozott, hogy „*Az erős, és a kormánytól független BBC*” című Zöld Könyvben foglaltak nem teljesítik a címben ígérteket. *A BBC alapító okiratáról szóló megállapodás módja teljesen idejérmúlt. A BBC működését leginkább befolyásoló döntéseket a kormány egyedül hozza meg. A BBC alapító okirata, melynek alapján a társaság az elkövetkező 10 évben működni fog, nem lesz megfelelő parlamenti vizsgálat tárgya. Nem lesznek az okirat, és az abból következő megállapodás tartalmára vonatkozó törvényjavaslatok, és nem lesz szavazás sem a témában. A kormány így könnyen figyelmen kívül hagyhatja a kívülről megfogalmazott aggodalmakat – így például a BBC kormányzására vonatkozó javaslatainak széleskörű bírálatát. A BBC nem válhat teljesen függetlenné a kormánytól, ha a kormány határozhat egyedül annak működési szabályzatáról.*” A Lordok Házának vizsgálóbizottsága által kibocsátott jelentésre a kormányzat megfogalmazta válaszait, (**Kormányzati válasz**) melyekből érezhető, hogy a lényeges pontokon (BBC kormányzása, tartalom-felügyelet, panaszok kezelése) nem engedett.

A nézőpontok ütköztetésében számos pontban – mint például az előfizetői díjakból történő finanszírozás 10 évvel történő meghosszabbítása és a digitális átállást követő felülvizsgálata –

egyértéris mutatkozik, mindemellert lényeges eltérések találhatók a BBC jövőjével kapcsolatosan a Lordok Háza és a kormányzat elképzelései között.

Ilyen a brit Felsőház szakértői bizottságának egyik alapvető törekvése, hogy átalakítsa a BBC jelenlegi státuszát. Ezt úgy képzeli el, hogy megnövelné a parlament súlyát a BBC vonatkozásában. A fő eszköze ennek a BBC törvényi alpra helyezése lenne, azaz – csak úgy mint magyar rendszerben – törvény hozná létre a BBC-t, mely biztosítaná a parlamenti ellenőrzést az intézmény „alkotmánya” felett. Mindemellert egy illetékes parlamenti bizottságot is felállítanának, sőt a miniszter és a BBC között létrejövő megállapodást is a jövőben parlamenti jóváhagyáshoz kötné a nevezett bizottság.

A Kormányzati válasz a státusz megváltoztatását, törvényi szintre helyezését elutasítja, azzal érvelve, hogy ez a megoldás a BBC-t a kormányzat és a parlament között folyó ad hoc politikai beavatkozásnak tenné ki, továbbá megszüntetné a megállapodás rugalmasságát, nevezetesen azt, hogy az alapító okirattal párhuzamos ideig hatályos, a kormányzat és a BBC között létrejövő megállapodás a 10 éves időtartam alatt módosítható lehessen. A parlamenti ellenőrzést ugyanakkor nem utasítja el, csak az annak megnövelt mértékét.

A másik jelentős elképzelésbeli különbség a BBC szabályozása tekintetében kristályosodott ki kormányzat és a Felsőház között. A Felsőház szakbizottságának egyik törekvése ugyanis arra irányul, hogy a hiteles és pártatlan tájékoztatás követelményének szabályozása és ellenőrzése a BBC-n kívülre kerüljön. Ezt úgy kívánák elérni, hogy egyrészt az ún. Nolan elvek érvényesülését kérnék számon. A Nolan elvek a brit közéletre megfogalmazott alapelveket jelent, amelyeket még jóval korábban a miniszterelnök felkérésére azért dolgozott ki egy szakértői bizottság, hogy szigorúbban, egységesebben és objektívabban lehessen megítélni és ellenőrizni a parlamenti, minisztériumi, köztisztviselői és közhatalmi jogkörrel rendelkező egyéb szervezetek működését. Emellert az is cél volt, hogy átláthatóbbá tegyék a közéletet, és a lehető legmagasabb követelményeket fogalmazzák meg a közélettel-közhatalommal, illetve az abban szerepet vállaló személyekkel szemben.

Másrészt az Ofcomra ruháznák a hiteles és pártatlan tájékoztatással kapcsolatos panaszok kezelését. A kormányzat ugyanakkor nem kíván engedni a BBC lényegét adó elvek érvényesítését szolgáló, korábban kialakított rendszerből. Továbbra is a BBC kormányzótanácsát látja megfelelő szervezeti egységnek arra, hogy meghatározza a hitelesség és a pártatlanság normáit, azaz biztosítsa a szerkesztői függetlenséget. Ennek megfelelően a kormányzat továbbra is a BBC szervezetén belül kívánja hagyni az ezekkel kapcsolatos panaszok kezelését is, melyeket jelenleg másodfokon a Kormányzótanács kezel. Ezen a területen a kormányzat a jövőbeni kuratórium feladatát átláthatóbbá és pontosan körülhatároltá szeretné tenni.

Lényeges és visszatérő kérdés a közszolgálati műsorszolgáltatással kapcsolatos vitákban a közpénzek felhasználásának ellenőrzése. A Felsőház a Nemzeti Számvevőszék (NAO) jogköreinek kibővítését szeretné elérni, azaz ugyanúgy, mint a pártatlanság és hitelesség tekintetében egy független,

de közhatalommal bíró testület hatáskörébe kívánja utalni az ellenőrzést. A NAO kibővített hatásköre egyrészt a BBC hatékonyságának, másrészt a finanszírozási feltételeinek értékelését jelentené. A kormányzat ebben a tekintetben is a jövőbeni kuratórium felelősségévé tenné az előfizetési díjak hatékony felhasználásának és az értéktermelésnek a biztosítását, melyről éves jelentésében számolna be, ugyanakkor nem zárja ki, hogy az értékelés terén nagyobb jogkörhöz jusson a NAO, viszont egy esetleges parlamenti hatáskör növelésével nem ért egyet.

Lényeges eltérés mutatkozik továbbá Felsőház és kormányzat között a BBC digitális átállással kapcsolatos költségeinek finanszírozása tekintetében. A Felsőház ugyanis úgy gondolja, hogy ezek a költségek nem háríthatók az előfizetőkre, helyette – mivel az átállás kormányzati politika – a kormányzatnak kell vállalnia azt. Ezzel szemben a kormányzat azzal érvel, hogy az analóg földfelszíni BBC kínálat digitálissá alakításából az előfizetők hasznot húznak, így ennek költségeit is nekik kell állni. Sőt, a kormányzat érvelésében felhasználja a közszolgálat univerzalizálásának elvét is. A kormányzat ugyanis úgy ítéli meg, hogy a BBC szolgáltatásaihoz való univerzális, azaz valamennyi platformon történő hozzáférés alapvető jelentőséggel bír, ezért a BBC-nek – mint a digitális Nagy Británia kiépítésében vezető szerepet vállaló szervezetnek - elemi érdeke, hogy az ezzel járó költségeket is viselje.

Fehér Könyv a BBC jövőjéről

Az illetékes miniszter 2006 márciusában végül nyilvánosságra hozta a brit kormány ún. Fehér Könyvét „*A közszolgálat mindenkinek: a BBC a digitális korban*” címmel, ami a BBC jövőjéről szóló végső döntést tartalmazza. A Fehér Könyv a BBC-t érintő összes kérdést áttekinti a műsorkészítéstől és gyártástól kezdve a kormányzásán és szabályozásán keresztül a felelősségre vonhatóságig bezárólag. A Királyi Alapító okirat tervezete és a Keretmegállapodás, amik a BBC hivatalos alapító okiratainak tekintendők szintén publikálásra kerültek a Fehér Könyvvel együtt. Ezeknek a tervezeteknek a nyilvánosságra hozatala lehetőséget biztosít a közönség és az érdekelt szervezetek számára, hogy bemutassa: a Fehér Könyvben képviselt politika miként került át a hivatalos okiratokba. A Fehér Könyv a fent ismertetett vitának az összegzését és eredményeit tartalmazza. A kormányzat Fehér Könyvében a BBC következő 10 éves tevékenységére koncentráva *két fő célkitűzést* fogalmazott meg: egyrészt lépést kell tartani a technológiai fejlődéssel és a BBC valamennyi képességét alá kell rendelni az előfizetők jobb szolgálatának; másrészt újra kell a BBC-t „*csatlakoztatni az állampolgárokhoz*”, akik az előfizetési díjon keresztül finanszírozzák az intézmény működését.

Ugyanakkor e két fő cél megvalósulását úgy kell elérni, hogy közben biztosítsák a további szereplők virágzását is, másként fogalmazva a fő kérdés az: miként maradhat a BBC úgy egy erős műsorszolgáltató univerzális eléréssel, hogy közben nem gátolja az innovációt vagy nem használja előnyeit tisztességtelen versenyre. A BBC-vel kapcsolatos kritikák egy része a *vezetésére* vonatkozóan

fogalmazódtak meg. A fő probléma az volt, hogy a kormányzótanács egyszerre volt a BBC kötelezettségeinek teljesítéséért és a teljesítés ellenőrzéséért felelős. A Fehér Könyv a vitában kialakult álláspont alapján a kormányzótanács funkcióit szétválasztja, hatásköreinek két különálló szervezetre ruházásával. Ezen a rendszeren belül egy ún. kuratóriumnak lenne az a feladata, hogy elszámoltassa a menedzsmentet, az ún. ügyvezetőt, valamint a kuratórium alapkötelezettsége lenne, hogy állandó konzultációt folytatasson az előfizetőkkel és az iparral. Azaz a kuratórium egy olyan szuverén testület lenne, mely közvetlenül felelős az előfizetőknek, és az Egyesült Királyság különböző részeihez kötődő szakemberekből áll, tehát a Fehér Könyv a kuratóriumon keresztül a vezetésben megpróbálja minél több elemmel elősegíteni a reprezentációs elv érvényesülését. A menedzsment ennek megfelelően a BBC szolgáltatásainak nyújtásáért lesz felelős, amely főként ügyvezető igazgatókból áll, és mellettük vannak még nem ügyvezetők, akik lényegében tanácsadói funkciót töltenek be; az üléseket a vezérigazgató vezeti vagy – a kuratórium döntésétől függően – egy nem ügyvezető látja el.

A BBC céljai tekintetében a Fehér Könyv egyértelmű célmeghatározást követel. Indoklása szerint egy szélesebb kínálattal rendelkező világban átlátható célmeghatározásra van szükség, mert csak így indokolható meg az előfizetői díj-modell privilégiuma. Nyilvánvalóan az indoklás a piaci szereplőknek a BBC közfinanszírozásával kapcsolatban generált támadásaira reagál, ezért a dokumentum egyértelmű célmeghatározást és mérési módszer kíván meg ahhoz, hogy a BBC valóban teljesítette-e a kijelölt célokat. A Fehér Könyv hat célt fogalmaz meg:

1. az állampolgárság és a civil társadalom fenntartása;
2. az oktatás és a tanulás elősegítése;
3. a kreativitás és a kulturális kitűnőség ösztönzése, amelyhez az előfizetői díj a kreativitás kockázati tőkejeként használható;
4. Nagy-Britannia (nemzeteinek és régióinak) képviselői és azok visszatükrözése a BBC tartalomszolgáltatásában;
5. az Egyesült Királyságba hozni a világot és az Egyesült Királyságot kivinni a világba;
6. a digitális Nagy-Britannia kiépítése;

A Reith-féle „tájékoztató-informálás-szórakoztatás” hármasságából továbbra is megmarad a BBC küldetésén belül a szórakoztatás, ugyanakkor azzal a kitételrel, hogy különböznie kell más szolgáltatók szórakoztató tartalmaitól. Ez megint csak a BBC műsorstruktúrájának egyenletlenségei miatt megfogalmazott kritikákra adott válasz.

A tartalmakkal szemben felállított követelmények – magas minőségű, kihívó, eredeti, innovatív, megnyerő tartalomszolgáltatás – megerősítést nyertek, s a BBC által folytatott valamennyi tevékenységnek legalább az egyik jellemzővel bírnia kell. Amennyiben a kuratórium új közszolgálati

célokot kíván megfogalmazni, akkor arról konzultációt kell lefolytatnia az állampolgárokkal, érdekeltekkel.

A BBC által nyújtott szolgáltatásokkal szemben a Fehér Könyv átláthatóság és bizonyosságot szeretne. Az ún. „hármás zár” rendszer egyfajta minőségbiztosítást hivatott ellátni mindarra vonatkozóan, amit a BBC szolgáltat.

A hármás zárnak az egyik elemét képezi **a** szolgáltatási engedély. Minden egyes BBC szolgáltatás ugyanis egy részletes szolgáltatási engedély alapján nyújtható, melyet a kuratórium bocsát ki, az ügyvezető részére. A szolgáltatási engedély tartalmazza a szolgáltatás főbb jellemzőit, azaz azt, hogy adott szolgáltatás miként segíti elő a fenti célok megvalósítását, illetőleg a kuratórium által megjelölt prioritások teljesülését, továbbá, hogy mi az, amit elvár a közönség, valamint olyan mutatókat, melyek a kuratórium számára mérhetővé teszik adott szolgáltatás teljesítményét.

A szolgáltatási engedélyek közmeghallgatások tárgyai és kötelező az elfogadott szolgáltatások periodikus felülvizsgálata. A minőségbiztosítási rendszer másik fő eleme, hogy a BBC csatornái számára legyártott anyagoknak kimutathatóan a BBC színvonalához illőnek, annak megfelelőnek kell lenniük. Az ennek biztosításához szükséges kritériumrendszer a minőség, az eredetiség, az innováció, a kihívás négyességén alapul.

A rendszer harmadik elemét pedig egy megfelelő eljárás adja, ami a BBC javaslatainak alapos vizsgálatát jelenti. Az eljárás célja, hogy megváltoztassa a BBC szolgáltatási engedélyeit, amennyiben technológiában vagy a közízlésben változtatások következnek be. Ez az eljárás az ún. közérdek teszt.

A BBC működésének szabályozásával kapcsolatban egyensúlyi állapotot kíván a Fehér Könyv létrehozni a külső és belső szabályozás között, utóbbiért teljes mértékben a kuratórium felelős. Versenyügyekben a Fehér Könyv rögzíti: a BBC kötelezettségeit az előfizetők érdekében végzi, azaz alapvetően tevékenységével a közcélok megvalósításáért felel. Így a Fehér Könyv új, ex ante szabályozást lát szükségesnek olyan speciális tevékenységi területeken, melyek kihatással lehetnek a versenyre. Ezeknek a tevékenységeknek a szabályozása a kuratórium által működtetett kódexeken alapulna, melyek tartalmát az Ofcommal folytatott egyeztetés alapján határoznának meg. A panaszkezelési rendszert, mely a BBC autonómiájának egyik fő biztosítékát jelenti, úgy kívánja átalakítani, hogy a Kuratóriumnak megfelelő eszközt adjon a kezébe, hogy amennyiben ez szükséges, a BBC főigazgatójának tevékenysége felett e tekintetben megfelelő felügyeletet tudjon gyakorolni. A Fehér Könyv –a Nemzeti Számvevőszéknek megerősített szerepet szán a BBC felügyeletében.

A BBC digitális átállásban betöltött szerepével kapcsolatban a vitában megerősödött álláspont került a javaslatba, azaz fő szerepet kell vállalnia a digitális Nagy-Britannia kiépítésében. Ez alatt értendő, hogy a technológiai fejlődésben/fejlesztésben vezető szerepet kell vállalnia. Magában a digitális átállás lebonyolításában is kulcsszerep jut a BBC-nek, hiszen mindent el kell követnie, hogy az előfizetők digitálisan tudják fogni a BBC szolgáltatásait. Ez a kötelezettsége a közszolgálat információs

alapellátási kötelezettségéből is következnek. Az átálláson belül is két fő feladat különíthető el: egyrészt megfelelően ki kell terjesztenie a digitális hálózatát, mely az univerzális elérhetőséget biztosítja, másrészt az átállás folyamán a lakosságot megfelelő tájékoztatással kell ellátnia, és segítséget kell nyújtania a legkiszolgáltatottabb nézőknek. A Fehér Könyv kitér arra is, hogy a BBC folytathatja tevékenységét a digitális rádiózás bevezetésének terén is, azaz megteheti a szükséges beruházásokat, illetve minden olyan lépést, ami elősegíti a digitális rádiózás bevezetését.

A BBC sokat támadott kereskedelmi szolgáltatásaival kapcsolatban a Fehér Könyv rögzíti, hogy e tevékenységeknek alapvető funkciója, hogy tehermentesítsék az előfizetési díjon lévő nyomást. Kereskedelmi tevékenységet a BBC négy elv alapján folytathat, ha

- a) a BBC közcéljainak megfelelnek,
- b) kereskedelmi szempontból hatékonyak,
- c) megőrzik a BBC brandjét, és
- d) nem torzítják a piacot.

A közszolgálati és kereskedelmi tevékenység elkülönítésére megfelelő biztosítékok beépítése szükséges, sőt, az előfizetők számára betekintést kell nyújtani, hogy a BBC egyes részei között miként folynak a pénzmozgások.

A BBC gyártási potenciáljával és ehhez kapcsolódó szervezeti kérdésekben lényegi változás nem történt a felülvizsgálat 2005 májusi szakaszához képest. Itt az egyik fő cél az volt, hogy a BBC megnyissa a külső beszállítók előtt a gyártási megrendeléseit, másrészt, hogy gyártási kapacitásának London központúságát megszüntesse annak Nagy-Britannia más régióiba történő kihelyezésével.

A BBC alapító okiratának felülvizsgálata során leginkább támadott finanszírozási rendszeren a kormányzat nem változtatott, azaz a jelenlegi előfizetési díjat fenntartja. Sőt, fenntartása 10 évre szól, azaz a vitában felmerült 2010-es felülvizsgálat lehetőségét elvetették. 2016 után ugyanakkor felülvizsgálják a finanszírozásnak ezt a módját, és az erre vonatkozó eljárás a digitális átállás után már kezdetét veszi.

